

חבל נחלתו

סיכום

עולה לדידן, למ"ד אהל זרוק שמיה אהל, כפי שהבאנו במאמרנו, אף אם נאמר שטומאת הקברים רצוצה – היא אינה

בוקעת לתא הנוסעים. וישנם צדדים להקל לכהנים בשעת הדחק טיסה מעל בית קברות.

סימן נו

אבלות למשפחת הבעל לפני היתר העגונה

שאלה

שמשאיים האשה על פיה הקרובים מתאבלים וכ"פ הב"ח ועיין בא"ע סי' י"ז נתבאר עדות שמשאיין האשה על פיה". היינו הקריטריונים להתיר אשה להנשא ולשם אבלות שווים.

ב. וע"כ כתב השולחן ערוך [יו"ד סי' שע"ה סע' ד']: "מי שטבע במים שיש להם סוף, או שיצא קול שהרגוהו לסטים או שגררתו חיה, מאימתי מונים, משנתיאשו לבקש. מצאורו אברים אברים ומכירין אותו בסימני גופו, אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו או יתייאשו מלבקש (ברייתא מביאה רמב"ן)".

ג. עגונה שטבע בעלה במים שאין להם סוף אין מתירין לה להינשא. כ"פ הרא"ש [יבמות פט"ז סי' ד']: "גמ' תנו רבנן נפל למים בין שיש להם סוף ובין שאין להן סוף אשתו אסורה דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים מים שאין להם סוף אשתו אסורה ומים שיש להן סוף אשתו מותרת וכן הלכתא. ומאן דמורי במים שאין להן סוף דאשתו מותרת בר שמתא הוא".

וכן בספר תשב"ץ קטן [סימן תס"ז]: "מהר"ם ז"ל אומר אדם שטבע במים שאין להם סוף והלכה אשתו ונשאת בלא התרת חכם שיש לנדות האשה והבעל עד שיגרשנה".

עפ"י פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סי' י"ז סל"ד]: "וכן האשה שהעיד לה אחר שטבע

באסון בנייני התאומים בניו-יורק נהרגו יהודים. הסיכויים למצוא שרידי גופות לפחות מאלו שהיו במטוסים או בקומות בהן פגעו המטוסים קטנים מאד, וכש"כ לזהותן.

התעוררה השאלה האם לשם ישיבה 'שבעה' עליהם ושאר דיני אבלות די בהודעת הרשויות שם שהם נספו, או שצריך להמתין להיתר העגונות ע"י בי"ד ורק אז לשבת 'שבעה'. כמו"כ במידה והנספים היו ללא נשים או שהן נשים, האם ניתן לשבת 'שבעה' או שגם אז צריך להמתין.

תשובה

א. במיתת אדם תוצאות הלכתיות לגבי: התרת אשתו להינשא, אבלות עליו, ובממונות נטילת הכתובה ע"י אשתו וירושת ממונו ע"י יורשיו. מצד הסברא, היה מקום לחלק במקרי ספק בין התרת אשה שהתוצאות יכולות להגיע לאיסורי עריות, לבין אבלות שהתוצאות במקרי טעות אינם קריטיים.

פסק השולחן ערוך נורה דעה סי' שצ"ז סי"א: "מתאבלין על פי עד אחד ועד מפי עד ועובד כוכבים מסיח לפי תומו". ובש"ך [ס"ק א']: "כתב הרמב"ן זה הכלל כל עדות

חבל נחלתו

מודה, כדמוכח בפ' האשה ביבמות, ומשמע שהוא חשוב כמו מיעוט' דלא שכיחא אליב' דר' מאיר, לגבי מיעוט' דקטן וקטנה ומותרת לכתחילה, וא"כ כל שכן בכאן שהיה לנו להתירה להינשא לכתחילה במים שאין להם סוף, כמו שהוכחנו דמיעוט' גרוע הוא. והנה זה הדבר הוא כאן תמוה, כל שכן היאך נוסיף עדיין יותר תמחון לאסור זאת האשה לעולם..."

ד. אולם על אף הצד להקל במים שאין להם סוף כתב העיטור [קבלת העדות]: "אבל רבי' אלפס אמר בתשובו'... מי שטבע במים שאין להם סוף אין היתר לאשתו עד שיבא מי שיאמר אני עמדתי עליו לאחר שהשליכוהו המים כשהוא מת. והכרתיו שהוא זה. ואם לא אלא מת בלבד ולא אמר ראיתיו מת והכרתיו אסורה להינשא לכתחילה ואי אינסיבא לא מפקינן מיניה וכל זמן שלא תנשא לא תיטול כתובתה. ואין הבנים יורדין לנחלה. והרי הן כנכסי שבויין דקיי"ל אין מורדין קרוב לנכסי שבוי וכוין דבחזקת קיימין הן מסתברא דלא נהגי אבילות. והא דתניא באבל רבתי טבע בנהר או שנפל בים מאימתי מונין לו משנתיאשו לבקש איכא למימר שנפל מת. אי נמי שנפל למים שיש להן סוף..."

היינו, אע"פ שהאיסור להינשא הוא מדרבנן, בכ"ז מתייחסים לטובע כחי, וע"כ אין מתאבלים עליו, ואין יורשיו יורדים לנחלתו, ואין אלמנתו נוטלת כתובתה. ועפ"ז הסביר את הבריתא במים שיש להם סוף כמובא להלן.

ה. תשובת הרי"ף התקבלה להלכה בחלקה. כתב הרמב"ם [נחלות פ"ז ה"ג]: "מי שטבע במים שאין להם סוף ובאו עדים שטבע בפניהם ואבד זכרו, אע"פ שאין משיאין את

בעלה במים שאין להם סוף ולא עלה ואבד זכרו ונשתכח שמו, הרי זו לא תנשא על עדות זו, כמו שנתבאר. (ואפילו התירוה ב"ד ולא נשאת, לא תנשא) (ריב"ש סי' שע"ט), ואם נשאת לא תצא. הגה: ודוקא שנשאת על פי חכם או בטעות, שטברה שהיא מותרת, אבל אם נשאת בעבריינות, תצא (תשובת מוהר"ם הביא מרדכי סוף יבמות)".

ד. חומרת מים שאין להם סוף בהתרת אשה היא דרבנן, כדברי תוס' [יבמות ל"ו ע"ב ד"ה הא לא, ע"ז מ' ע"ב ד"ה כל הצלמים]: "מים שאין להם סוף מיעוט מצוי והחמירו חכמים בכך". וכן תוס' [נבא מציעא כ' ע"ב]: "וי"ל דמ"מ באשת איש החמירו דמים שאין להם סוף לא תנשא לכתחילה אע"פ שרובם מתים". ובבכורות [כ' ע"ב]: "וכן י"ל בהדיא דיבמות (דף קכ"א): דמים שאין להם סוף דדיעבד אשתו מותרת ולא אמרינן סמוך מיעוטא דנמלטים לחזקת אשת איש ומה שהחמירו שם לכתחלה משום חומרא דאשת איש וגוסס נמי לא אזלינן ביה בתר רובא להעיד עליו להשיא את אשתו". וכן כתב הרא"ש [חולין פ"א סי' ט"ז].

והראב"ה [ח"ד סי' תק"א] כתב: "איני יכול לעמוד על הסוף במים שאין לו סוף, כי קשה בעיני למה אסרו חכמים להינשא לכתחילה, דכיון שבדיעבד מותרת ש"מ אין כאן כי אם איסור דרבנן, ומשום הכי בדיעבד מותרת. דאי ס"ד ספיקה דאוריית' היא, א"כ אז היינו אומרים תצא, כדמוכח בפ"ב דכתובת ובפ' האשה רבא, דמסיק היא גופה באשם תלוי קיימ'. וטעם הדבר הוא, משום דקיימא לן דרוב הנטבעים ששהו במים בכדי שתצא נפשם ורוב ספינות האובדות במים למיתה אזלי, כדמוכח בפ' מי שמת. ובדבר הזה דאמר' דבדיעבד שריא גם ר' מאיר

חבל נחלתו

שהוא כראוי להשיאה (ס"ה כ"כ הריב"ש סי' קפ"ט).

עפ"י דברים אלו כתב בבית יוסף ניו"ד סי' שע"ה אות ז' (א) את דברי העיטור שהובאו לעיל והסיק: "וכיון דבחזקת חי קיימי מסתברא דלא נהיגא אבלותא".

וכ"כ הש"ך ניו"ד סי' שע"ה ס"ק ז' (על שו"ע שהובא לעיל): "מי שטבע במים שיש להם סוף כו' — נראה להכי נקט מים שיש להם סוף **לאפוקי שאין להם סוף דאין מתאבלין עליו כלל**, וכמ"ש הב"י בשם העיטור בשם תשובת הרי"ף, מי שטבע במים שאין להם סוף דאין היתר לאשתו לא ינהוג אבילות והא דתניא באבל רבתי טבע בנהר איכא למימר שנפל ומת או שנפל למים שיש להם סוף עכ"ל. ולפ"ז מ"ש או שיצא קול כו' או שגררתו חיה כו' היינו נמי בענין שמוותרת אשתו להנשא **ואע"ג דמדברי רב האי ורב שריא שהביא הטור משמע דאפילו לא נתברר שמת אלא קול יוצא בכך מתאבלין עליו**, נראה כיון דנדחו דבריהם בפרסוקים כדאיתא בטור וב"י נדחו ג"כ בזה, וכן כתב הרב (=הרמ"א) בא"ע סימן י"ז ס"ה דאשתו אסורה להספיד או ללבוש שחורים כל זמן שאין כאן עדות שהוא ראוי להשיאה על ידו עיין שם".

מתבאר שכל זמן שלא הותרה אשתו להינשא, היינו שאין עדים על מיתתו אין מתאבלים עליו. וכן הסיק בשו"ת שבות יעקב (ה"א סימן ק"ב): "ומקורב נדפס תשובת עבודת הגרשוני ראיתי שבשאלה י"ח נשאל ג"כ על שאלה כזו ומסיק וז"ל כללא דמילתא כל זמן שאין משיאין את האשה אין מתאבלין וכו' וכן מוחזק לומר קדיש משום תקלה וקדיש והשכבה שווין לענין זה וכו' ופשוט הוא וכן נוהגין בכל מקום שראיתי עכ"ל".

אשתו לכתחלה **הרי היורשין נוחלין על פיהם**, וכן אם באו עדים שראוהו שנפל לגוב אריות ונמדים או שראוהו צלוב והעוף אוכל בו, או שנדקר במלחמה ומת או שנהרג ולא הכירו פניו אבל היו לו סימנים מובהקין בגופו והכירו אותם, בכל אלו הדברים וכיוצא בהן אם אבד זכרו **אחר כך יורדין לנחלה בעדותו** זו אף על פי שאין משיאין את אשתו, שאני אומר שלא החמירו בדברים אלו אלא מפני איסור כרת, אבל לענין ממון אם העידו העדים בדברים שחזקתן למיתה והעידו שראו אותן הדברים ואבד זכרו ואחר כך נשמע שמת הרי אלו נוחלין על פיהן, וכה מעשים בכל יום בכל בתי דינין ולא שמענו מי שחלק בדבר זה". וכ"פ בשולחן ערוך [חיו"מ סי' רפ"ד ס"ד].

והראב"ד השיג: "א"א ויש מי שאומר שהיא אינה נוטלת כתובתה, שאין אני קורא בה כשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכ"י. אמנם השו"ע [אה"ע סי' י"ז סל"ה] פסק: "ויש מי שאומר שאם נפל למים שאין להם סוף, גובה כתובתה (אף על פי שאסורה לינשא)". היינו לגבי ממון הולכים אחר חזקות, ואם חזקתו שמת – לדיני ממונות נחשב כמת, והבנים יורדים לנחלתו ואשתו נוטלת כתובתה. אולם לגבי היתר אשתו אין מתירים אותה.

מים שאין להם סוף הם דוגמא לכל מצב שאין מיתתו ברורה. ובכולם נפסק שלענין ממון הוא כמת ולגבי אישות דינו כחי.

ו. אולם לגבי אבלות התקבלו דברי הרי"ף. כתב הרמ"א [אה"ע סי' י"ז ס"ה]: "ולכן יש למחות בנשים שלא לספור אדם עפ"י אומדנות המוכיחות שמת, ולא יספידו אותו עד שיודעין שמת. וכן אשתו אסורה להספידו או ללבוש שחורים כל זמן שאין כאן עדות

חבל נחלתו

ז. בפתחי תשובה [י"ד סי' שע"ה ס"ק ג'] הביא מדברי האחרונים בנושאי אבלות ודיניה על מי שמתתו אינה ברורה ונביא תמציתם.

מביא מתשו' חינוך ב"י [סי' צ"א] באחד שנאבד ולא נודע מה היה לו, והורה שבניו לא יאמרו קדיש עליו דג"כ יש לחוש לתקלה כמו באבילות. וחכם חלק עליו וחילק בין אבילות לאמירת קדיש. ובעל תשו' חינוך ב"י ענה על דבריו והסכימו עמו כמה גדולים. וכתב דמ"מ יעשו נחת רוח לנשמת המת באופן שלא תבא לתקלה כגון לברך בהמ"ז ולהפטיר ולהתפלל לפרקים במקום שאינו דוחה שאר אבלים. ואם היתום קטן יש לעשות פעולות אחרות כגון ליתן לצדקה עבורו ולשכור אחד ללמוד עבורו.

ובתשו' כנסת יחזקאל [סו"י נ"ג] כ' אף שמבואר בשו"ע שאין מניחין בניו ואשתו להתאבל אבל הוא מתיר לבניו להגיד קדיש בביתה לעשות מנין.

ובתשו' ח"ס [סי' שד"מ] כתב לגבי נער פנוי שטבע במים שאל"ס האם מתאבלים עליו, כיון שאין חשש היתר עגונה. שזוהי מחלוקת אחרונים. ובתשו' משכנות יעקב [סי' ס"ט] דן לגבי אמירת הבן קדיש אחר אביו אשר מיתתו לא נתבררה בבירור גמור שיהא בה כדי להתיר אשתו. והביא שיש ראשונים שסוברים שמתאבלים עליו, אף שאין מתירים את אשתו. וע"כ מתיר להגיד קדיש.

ח. במקרה שלפנינו, הראיה למיתת הבעל באה מחברת מטוסים נכרית שעפ"י רישומיה האיש היה על המטוס בעת התרסקותו. ראיה כזו אינה עדיפה משטר של נכרים אשר כתוב בו שפלוגי מת. פסק

בשו"ע [אה"ע סי' י"ז סי"א]: "מצאו כתוב בשטר: מת איש פלוני בן פלוני, או נהרג, תנשא אשתו. ואפילו אינו מקוים. ולהרמב"ם צריך שידעו שהוא **כתב ישראל**. הגה: **וכן ראוי להחמיר**. ואפי' אם יודעים שהוא כתב ישראל, אם י"ל שכתב כן משום שיצא קול שמת, כגון שטבע במים שאין להם סוף וכדומה, אין מתירין על הכתב, שחוששין שכתב כן מפני הקול שיצא (תה"ד סימן ר"מ)". היינו לשיטת הרמב"ם אין מועיל אפילו מסיח לפי תומו בכתב של נכרי אלא דוקא בע"פ. וכן פסק הרמ"א. וכל זאת בעדות על מיתה. ק"ו כאן, שקימת הסתייגותו של תרוה"ד, שאף הנוכרים שדווחו על מיתת הבעל אינם מעידים כן מעדות ראיה אלא מאומדנות שקנה כרטיס לטיסה, ומן הסתם היה עליה ונהרג. וע"כ ודאי שאין עדות ברורה על מיתתו, ואשתו צריכה היתר בית דין. ועי' חלקת מחוקק [סי' י"ז ס"ק כ"ח] וט"ז [ס"ק ד].

ואע"פ שכתב באגרות משה [אה"ע א' סימן מ"ח]: "הנה בדבר העגונה יפה כתבת שעדות הערכאות מהוואר דעפארטמנט (משרד המלחמה) שהודיעו בהדאקומנט (מסמך) שעלה בעראפלאן, והעראפלאן זה נפל בהים הנודע בשם ענגליש טשענעל, היא עדות שיש לסמוך ע"ז, משום דערכאות לא חשידי לשקר כדסברי החת"ס ועוד אחרונים. וגם אם הודיעו לה קודם ששאלה וקודם שהגיע הזמן שצריכה לשאול מהם יש לזה דין מסיח לפי תומו, שהרי לא היו צריכים לכתוב לה כלום דאם כבר היתה צריכה לשאול היה זה ג"כ נידון כשאלה שעליהם להשיב כיון שיודעין שתשאל אבל בלא היתה צריכה לשאול עדין יש להחשיב זה כמסל"ת בברור". בכ"ז הלומד תשובתו יראה שאף הוא נצרך להיתר בי"ד

חבל נחלתו

להינשא (ואולי גם לא תדרוש להתירה מכיון שאינה שומרת מצוות). המשפחה רצתה לשבת 'שבעה' מייד לאחר האסון. אולם האשה עדיין בחזקת אשת איש, כיון שלא נקבע מות בעלה עפ"י בי"ד, אלא רק עפ"י רשומי נכרים שהם בגדר אומדנא. וע"כ כיון שהאשה עדיין לא הותרה אין למשפחה לשבת ולהתאבל.

וזמן מה לאחר האסון, ישבו באמריקה בתי דין, והתירו נשים עפ"י האומדנות והבירורים שהיו לפניהם. ואז עליהם לשבת 'שבעה' ולומר קדיש.

ולעוד סניפים כדי להתיר. וכש"כ כאן שיש מקרים של אנשים הרשומים לטיסה וברגע האחרון ירדו מהמטוס, בודאי שכדי להתיר אשה זו צריך בי"ד. ועי"ע שו"ת היכל יצחק [לרה"ר הגרי"ה הרצוג סי' כ"ט]. ובשדי חמד [מע' אבלות סי' ר'] שאוסר אבלות כל זמן שאין עדות ברורה למיתה (ועי"ש שמיקל לעתים דוקא במשאל"ס).

מסקנה

במקרה הנוכחי האשה לא דרשה להתירה

סימן נז

פטירה בין השמשות לענין 'יארצייט'

ח"א סי' רצ"ג). וגם אמר שדנין המת בכל שנה דבר מועט". ובס' חסידים [סי' רל"א] כתב שני טעמים, טעם ראשון משום צער המאורע, וטעם שני משום שאב ובנו הם כגוף אחד. ונראה שטעמו השני מקביל לטעמו הראשון של הלקט יושר. ומשום שהאב והבנו נידונים ביום זה.

והנ"מ בין הטעמים היא, שאם משום דינו של הנפטר עדיף להקדימה מאשר לאחר. כפי המבואר בטור לגבי תעניות קודם ר"ה [או"ח סי' תקפ"א]: "נוהגין באשכנז להתענות כולם בער"ה. וסמוך לזה ממדרש ר' תנחומא: ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עוונות. משל למדינה שזייבת מס למלך ולא נתנו לו בא אליה בחזיל לגבותו. כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו, ואמרו לו: אין לנו מה ליתן לך, הניח להם שליש. כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שליש השני.

ריט

שאלה

מי שאביו נפטר לאחר השקיעה ולפני צאת הכוכבים (=בין השמשות), איזה יום יקבע ליום הזכרון לאביו, יום שלפני השקיעה או יום שלאחריה?

תשובה

נהגו הרבה מנהגים ביום הזכרון. תפילה, לימוד, אמירת קדיש, הדלקת נר נשמה ועוד. חלק מהמנהגים מתחילים כבר בשבת שקודם יום הזכרון. מכולם בימינו (שכמה אבלים אומרים קדיש), הבעייתי ביותר הוא התענית ביום הזכרון שקשה לנהוג בה שני ימים רצופים. בשאר הדברים כתבו האחרונים [גשר החיים פל"ב סי"ב] שינהגו בשני הימים.

בס' לקט יושר [חלק ב' (י"ד) עמוד צ"ה ענין א'] כתב: "זכרתי שאמר דרך שמועה (=בעל תרוה"ד) לכך מתעניין ביום שמת בו אביו משום דאיתרע לו מזלו (וכ"כ בתרוה"ד